

MINISTORY

AIRBORNE NAAR ARNHEM

door luitenant-kolonel b.d. H.H.L. Cartwright
(voorheen Regimental Signal Officer, 2nd Battalion The South Staffordshire Regiment)

No.

41

Bijlage bij Nieuwsbrief No. 53 / februari 1994

Tegen de 17de september 1944 bedroeg de gevechtssterkte van ons bataljon 45 officieren en 720 soldaten, en deze waren verdeeld over drie vliegvelden in Oxfordshire en Kent. Onze grotere voertuigen en voorraden stonden al bij het 2de leger in België klaar om zich bij ons aan te sluiten. Wij waren verdeeld in 6 compagnieën: Headquarters (HQ) Company, A, B, C, en D infanteriecompagnieën en Support Company met mortieren (12), middelzware mitrailleurs (8) en zes-ponder anti-tank kanonnen (8). Behalve deze zes-ponders waren onze enige anti-tank wapens de PIATs van de infanteriecompagnieën.

Ik was commandant van het Signal Platoon van HQ Company. Onze communicatielijnen bestonden uit een verbinding met het Brigade HQ d.m.v. een 11 set, "manpack" 18 sets voor radiocontact met de compagnieën, en een aantal 38 sets en Amerikaanse "walkie-talkies" voor verbindingen op pelotonsniveau. Bij de vorige operaties en oefeningen had alles goed gewerkt. Op de 16de kon ik nog de vliegvelden met een oud Avro Anson-vliegtuig bezoeken om een laatste controle van het commandonetwerk uit te voeren.

Op zondagochtend vertrok de eerste lift vanaf Manston in Kent: Tactical Bn HQ, B en D compagnieën en twee pelotons, één met mortieren (6) en één met middelzware mitrailleurs (4). Mijn jeep en aanhangwagen waren in mijn zweefvliegtuig en ik werd vergezeld van mijn oppasser/chauffeur (soldaat Herbert) en twee seiners van het commandonetwerk van Bn HQ naar de compagnieën. Alles ging prima, wij bevonden ons in een grote vliegende massa van vliegtuigen, zweefvliegtuigen en onze jager-escorte. Wij vlogen boven het Kanaal, en terwijl ik over de schouders van onze twee zweefvliegtuigpiloten keek, zag ik beneden al gauw de Nederlandse kust met overstromde gebieden. Daarna zagen we groene en bruine velden. Spoedig daarop, toen onze piloten de sleepkabel losgoiden, voelden we de bekende schok en stegen we iets. We cirkelden en daarna doken we naar beneden om onze 100-km-per-uur-landing uit te voeren. Het zweefvliegtuig werd met een enorme klap door iets geraakt, maar tegelijkertijd zaten we aan de grond en hobbelde we over het stoppelveld.

Snelle actie: staart eraf, kettingen losgemaakt, jeep en aanhanger eruit en vervolgens er als de gesmeerde bliksem vandoor richting het rendez-vous op de hoek van de akker. Van overal kwamen zweefvliegtuigen al slibberend over de stoppels binnen. Enkele kwamen met een klap terecht in de bossen aan het einde van de velden.

Er werd wat geschoten, maar dit verzwakte en mijn groepje lag niet onder vuur. Onze twee compagnieën (ieder van ongeveer 130 man) stelden zich op, en we zagen 1st Parachute Brigade landen. Ik had het druk met het uitzoeken van de communicatielijnen, en ik legde al gauw telefoonkabels naar de compagnieën om batterijen te sparen en om te zorgen dat we met iedereen in contact waren.

Na een poosje stopte het schieten en maakten wij een praatje met enkele Nederlandse burgers, die een kijkje kwamen nemen terwijl wij ons aan het ingraven waren. De drie parachutistenbataljons van 1st Parachute Brigade vertrokken richting Arnhem en wij bleven achter om op de komst van de tweede lift van de volgende dag te wachten. Bij ons waren gelukkig slechts twee doden en zeven gewonden gevallen. Dezelfde nacht deed ik dienst als officier van de wacht op Bn HQ. Tot zover ging alles goed, dat dachten wij tenminste.

Luitenant H.H.L. Cartwright,
oktober 1943.
(collectie auteur)

We merkten voor het eerst dat alles niet zo liep zoals het moest toen we, om ongeveer tien uur de volgende morgen, te horen kregen dat we vlug naar Arnhem moesten om de parachutistenbataljons te assisteren. Onze tweede lift en 4th Parachute Brigade waren vanwege het slechte weer in Engeland nog niet aangekomen. Dus vertrokken we - twee infanteriecompagnieën, zes mortieren en vier middelzware mitrailleurs sterk - zo snel als we konden, maar erg vlug ging dat niet. Ik liep naast mijn jeep. Tot onze grote verrassing werden we dicht bij Hotel Wolfheze onder vuur genomen door Messerschmitts. Aanvankelijk dachten we dat het Britse vliegtuigen waren om onze opmars te ondersteunen, maar die waren er niet. We passeerden een kruising en daar lag, naast zijn stafauto, een Duitse generaal. Wij werden al snel, net als de parachutisten vóór ons, opgehouden door Nederlandse burgers die ons verwelkomden, en ook door hardnekkige Duitse sluipschutters. Het leek allemaal nogal

onwerkelijk tot we dode parachutisten en Duitsers op de weg en in tuinen zagen liggen. We bleven langs de weg lopen, maar vaak moesten we ons door tuinen verplaatsen die bijna allemaal een 2 meter hoog hekwerk als afscheiding leken te hebben.

We vorderden maar met moeite en ik was helemaal niet tevreden over de verbindingen. Onze apparaten deden het niet goed tussen de bebouwing. Onderweg lagen we constant onder vuur van sluipschutters, en toen we dicht bij Mariëndaal kwamen, werden we vanuit het noorden onophoudelijk beschoten. Terwijl D Company een aanval inzette, moesten wij een omweg maken.

We gingen onder een spoorwegviaduct¹⁾ door en bereikten de buitenwijken van Arnhem. Tegen die tijd schemerde het en achterhaalden we de restanten van 1st Parachute Battalion. Enkele soldaten van 3rd Parachute Battalion bevonden zich ook in deze omgeving. Voor zover ik me kan herinneren, had niemand van ons radiocontact met het brigade- of divisiehoofdkwartier.

De commandanten²⁾ waren het er over eens dat we zo gauw als onze tweede lift zich bij ons had gevoegd, langs de hoofdweg (Utrechtseweg) zouden oprukken. Wat nog over was van de twee parachutistenbataljons zou doorstoten via de lager gelegen weg langs de oever van de rivier.

Helaas hadden wij geen contact met onze tweede groep waarvan we dachten dat ze zich ergens op de weg achter ons bevond. Onze radio's waren door de gebouwen te zeer afgeschermd en mijn seiners konden geen verbinding tot stand brengen. Ik moest er echter voor zorgen dat we in contact kwamen met de tweede groep, en daarom ging ik met Herbert terug om ze te zoeken. Vanaf de overkant van de rivier kwam de weg onder vuur te liggen van licht Bofors luchtafweergeschut, maar het was donker en we hadden geluk.

Dicht bij het spoorwegviaduct¹⁾ stootte ik op A Company die de tweede lift leidde. Het was na middernacht en ik gaf het verkeerde antwoord op de vraag naar het wachtwoord - dit veranderde na 12 uur 's nachts. Ik herinnerde me het juiste antwoord inderdaad heel vlug!³⁾

Ik sprak met kapitein J. McCooke, de plaatsvervangende commandant van A Company, die me vertelde dat de tweede groep op moeilijkheden was gestoten bij hetzelfde hoog gelegen terrein bij Mariëndaal. C Company had moeten aanvallen, net als D Company eerder had gedaan. Nu lagen ze een stuk achter. Ze werden gevolgd door 11th Parachute Battalion van 4th Parachute Brigade, dat dezelfde middag was geland.

Ik ging terug naar Bn HQ. Het duurde even voordat het bataljon verzameld was, zelfs zonder C Company. Wij hadden diverse commandobesprekingen en een ervan was in een winkel aan de hoofdweg - enkele van de ruiten waren nog heel - maar de laatste bijeenkomst voor de aanval vond in een kelder plaats, dacht ik. De aanval zou om 04.30 uur (H-hour) beginnen. Het was nogal donker, op de gloed van brandende huizen en steekvlammen van wapens na, toen we,

met D Company voorop, via beide zijden van de hoofdweg (Utrechtseweg) oprukten. B Company en het Tactical Bn HQ volgden, daarna kwamen de mortieren en A Company. C Company was nog steeds een eind achterop.

Heel wat vuur begon in onze richting te komen en al gauw werd de commandant van D Company in zijn maag getroffen. Zijn plaatsvervanger sneuvelde en twee pelotonscommandanten raakten gewond. B Company rukte op en na ongeveer een uur was het bataljon een groot burgerziekenhuis, St. Elisabeths Gasthuis, gepasseerd, en bereikte een groot gebouw dat men het klooster noemde (eigenlijk was het het museum van de stad).

Tegen deze tijd had ik niet veel interesse meer voor de gebeurtenissen omdat ik geraakt was door het vuur van een Duitse patrouille, die uit de richting van de rivieroever kwam. Wij vroegen elkaars identiteit en begonnen te schieten. Gelukkig stond ik voorover gebogen in de Sten-schiethouding toen een kogel mijn linkerschouder binnendrong en via mijn rug er weer uitkwam. De vele oefenuren leverden profijt op omdat ik automatisch op de hurken was gaan zitten toen ik de Duitsers hoorde. Als ik rechtop had gestaan, zou ik in mijn borst geraakt zijn. Ik viel van een hellinkje af en ik kon me niet bewegen; de kogel was rakelings langs mijn wervelkolom gegaan. Dit gebeurde op de Utrechtseweg ongeveer halverwege het ziekenhuis en het museum, aan de zuidzijde van de weg, waarschijnlijk om ongeveer 05.00 uur.

Enkele struiken gaven mij wat steun, en behalve ander ongemak drukte een zelfvernietigingsbuis tegen mijn kin. Deze buis bevatte voor een week de codes, frequenties en wachtwoorden, geschreven op brandbaar rijstpapier; ze konden verbrand worden door aan een hendel te trekken. Ik was bang dat ik gevangen genomen zou worden en besloot de papieren te vernietigen. Andere exemplaren waren in het bezit van de adjudant en de inlichtingenofficier. De buis zat verborgen in mijn smock en het duurde even voordat ik aan de hendel kon trekken daar ik geen kracht meer in mijn armen had.

Zo bleef ik een hele tijd liggen, althans zo leek het, tot enkele goede kerels van een van de volgende compagnieën me aantroffen en naar het St. Elisabeths ziekenhuis, dat in onze handen was, brachten. Ik herinner me dat ik Nederlandse burgers zag die tijdens onze inleidende luchtaanval gewond waren geraakt. Terwijl andere slachtoffers en ik naast hun in een gang lagen, groetten ze ons met het V-teken.

Een team van een van onze veldhospitelen was al volop bezig, en meteen nadat ik binnen was gebracht, werd ik geopereerd en in een hoek van een kleine zaal aan de voorkant van het ziekenhuis gelegd. Bij mij op de zaal lagen ongeveer tien gewonden. In het bed naast mij lag een jonge parachutist die stierf terwijl hij mijn hand vasthield. Op zijn plaats kwam een veldprediker te liggen die ook overleed.⁴⁾ De Nederlandse verpleegsters leverden geweldig werk en moeten dat gedaan hebben tot ze doodop waren.

In de eerste paar dagen werd er rond het ziekenhuis veel geschoten. Iemand die dicht bij een raam lag, zei dat vlak naast de ingang een 88 mm kanon stond, dat

de Utrechtseweg afschoot. Nadat het schieten wegstierf, kwam een Duitse officier de zaal binnen en vertelde dat we nu gevangenen waren. Maar aangezien we geen idee hadden van wat er ten zuiden van Arnhem aan de hand was, waren we vol vertrouwen dat we in de komende dagen door 30 Corps zouden worden ontzet.

Ik bleef tot de 25ste in het ziekenhuis, toen we per ambulance naar Apeldoorn zouden worden gebracht, 30 kilometer noordelijker. Duitse troepen waren in de straten dicht bij het ziekenhuis en terwijl de ambulance ingeladen werd, doken Typhoons naar beneden op zoek naar doelwit. Nadat ik in een hoog gelegen bed was gelegd, kwam dichtbij een raketsalvo neer waardoor de hospitaalsoldaten haastig dekking zochten. Het wachten op het volgende salvo was erg onplezierig, maar er gebeurde niets en dus vertrokken we. In Apeldoorn was de Willem III-kazerne in gebruik als verzamelpunt voor gewonden. Sommigen lagen in rijen naast elkaar op de grond, anderen in stapelbedden, en allen wachtten nog steeds op 30 Corps. Al mijn kleren waren afgenomen in het St. Elisabeths Gasthuis en ik had slechts een ziekenhuishemd aan, dat van achteren open was. Tijdens de reis had ik een deken, maar die hoorde bij de ambulance, en ze werd bij aankomst weer afgepakt. Een van onze soldaten vond een nieuwe deken voor me en weer een ander gaf me een tapijtje.

Ik werd niet verder behandeld. Het schaarse aantal dokters had het erg druk met het verzorgen van de gewonden die er erg slecht aan toe waren, vooral degenen die enkele dagen buiten op het slagveld hadden gelegen voordat ze werden gevonden.

Na een paar dagen werden de minder ernstig gewonden per trein naar Duitsland vervoerd. Het station van Apeldoorn en treinen werden herhaaldelijk door onze vliegtuigen bestookt, en we hoopten dat een vertraging nog steeds een redding kon betekenen. Ook waren we bang dat we in een trein beschoten zouden worden. Na ongeveer tien dagen hadden zelfs de grootste optimisten de hoop opgegeven dat 30 Corps nog zou komen. De gewonden die per brancard moesten worden getransporteerd, werden in een prachtige ambulancetrein geladen en voor propaganda-doelinden gefotografeerd.

Een Duitse generaal die de wagons bezocht, feliciteerde ons vanwege het feit dat we goed hadden gevochten, en vervolgens vertrokken we richting Duitsland. Een Duitse verpleegster die bij ons hoorde, deed wat ze kon voor ons. Ze had niet veel medische benodigdheden, slechts zwachtels en gaas die gemaakt leken te zijn van bruin crêpepapier en karton.

We kwamen terecht in Fallingbostal (Stalag XI/B), een enorm huttenkamp met allerlei nationaliteiten. Onze trein stopte naast vrachtwagens met Polen, afkomstig van de recente opstand in Warschau. Het enige dat we van hen zagen waren handen, achter de met prikkeldraad versperde raampjes.

Nadat we op het met stro bedekte perron waren afgeleden, werden we letterlijk met paard en wagen naar het kamp gezeuld. We werden ondergebracht in een smerige barak, waar het krioelde van het ongedierte. Er was geen medisch personeel en de stank van won-

den was verschrikkelijk. Ik droeg nog steeds mijn ziekenhuishemd en ook de deken had ik bij me. Ik schuifelde in een paar oude Rodekruis-dozen naar de overstromende latrines.

Na ongeveer een week was ik een beetje bijgekomen en weer mobiel. Ik kreeg een oud bruin uniform met in grote letters op de rug KG geverfd.

Ik kreeg ook een paar kapotte kistjes met houten latjes over de versleten zolen. Daarna werd ik op de trein gezet samen met andere officieren, waaronder vijf van mijn bataljon (kapitein R.S. Foot MC en de luitenant R.H. Schwartz, G.C. Woodward, C.J. McDonnell en de Canadees A. Godfrey), plus twee bewakers. We reisden in een burger trein, en ik gaf mijn deken aan de vrouw van een Duitse soldaat die in een coupé verderop zat. Haar man lag, bibberend van de malaria, op de vloer.

Een groep krijgsgevangenen kookt aardappels boven een vuurtje, tijdens de mars uit het kamp, april 1945. Geheel links luitenant Cartwright.

(uit Illustrated, 12 mei 1945; collectie auteur)

Onze bestemming was Oflag IXA/Z te Rotenburg an der Fulda, ten zuiden van Kassel, dat in het verleden een meisjesschool was.⁵⁾

Vele officieren in dit kamp waren van 51st Highland Division, die in 1940 in St. Valery gevangen waren genomen. Anderen, waaronder enkele Australiërs en Nieuwzeelanders, kwamen van de Westelijke Woestijn of Kreta. Na onze aankomst telde het kamp ongeveer 400 mensen.

Ik verbleef in de ziekenboeg (Krankenrevier), een houten gebouw, tot na de kerst. Er lagen niet veel patiënten en ik kan me er slechts één herinneren: een officier van de Long Range Desert Group, gevangen genomen in Libië. Hij was ontsnapt uit het kamp en was afgeranseld door degenen die hem gepakt hadden (niet onze bewakers).

Medisch gesproken hadden wij het goed omdat er een Duitse dokter aanwezig was, en onder de gevangenen waren ook leden van een Nieuwzeelands tandheelkundig team. Gevallen die een meer specialistische behandeling nodig hadden, moesten naar Hersfeld, een ziekenhuiskamp dat wat verderop lag.

Ik werd met een nieuw Brits veldtenue uitgerust, compleet met Airborne emblemen en zelfs het kleine zweefvliegtuigspeldje, maar zonder de officiersstreden (die ik er zelf op borduurde).

Toen ik naar het hoofdgebouw verhuisde, kwam ik in een kamer terecht met houten stapelbedden voor ongeveer 8-10 officieren, een paar stoelen en een tafel. De bedden hadden korte houten planken onder een met stro gevulde matras. Een van de planken was gewoonlijk in gebruik als een schap dat met touw was opgehangen. De overige verdwenen geleidelijk aan en werden in kleine, uit melkblikjes gemaakte, fornuisjes opgestookt. Deze "rookvrije kachels" waren in gebruik om drinkwater te verhitten en werden met houtafval gestookt. Onder mijn matras lagen zes erg schamele planken die in de loop van de tijd hoe langer hoe dunner werden.

De dagelijks routine bestond uit een morgen- en avondappel, en vervolgens brachten we onze tijd lezend door (er was een uitstekende bibliotheek). We bestudeerden, onder leiding van medegevangenen, diverse onderwerpen. We deden oefeningen op het kampterrein, maar het meest van al keken wij uit naar de volgende maaltijd. Er was een goed georganiseerde keuken, bemand door oppassers die van de Duitse rantsoenen eten kookten. De hoofdmaaltijd bestond uit dunne soep met onherkenbare stukjes vis of vlees, en aardappels, koolraap en kool. Twee stukjes zwart brood werden, onder het kritische oog van de ontvanger, zorgvuldig gesneden. De Duitse surrogaat-koffie, -jam, -honing en -kaas werd met echte produkten uit de Rodekruis-pakketten aangevuld. Daar zaten ook chocolade, gecondenseerde gesuikerde melk, ingeblikt vlees (Spam = boterhamworst) en, natuurlijk, sigaretten in. Daar ik niet rook, kon ik die tegen andere artikelen inruilen. Jammer genoeg kregen wij in de loop van de tijd steeds minder pakketten.

We hadden in het geheim een radio en het BBC-nieuws werd mondeling, onder het slenteren over het kampterrein, doorgegeven. Dit was een aanvulling op de eindeloze, bombastische nieuwsberichten van het Führer-hoofdkwartier. Deze berichten werden vertaald door degenen die Duits konden spreken.

We hadden een activiteitencommissie die het erg druk had met shows in elkaar te zetten. Deze varieerden van komische toneelstukjes opgevoerd door de oppassers, tot "A Midsummer Night's Dream" compleet met kostuums, gehuurd van een Duits bedrijf uit Frankfurt. We zagen ook een film van Fred Astaire/Rita Hayworth, "You Were Never Lovelier" genaamd. Ik neem aan dat deze van het Rode Kruis kwam waarvan Zwitserse en Zweedse vertegenwoordigers het kamp bezochten.

Ondanks het feit dat de meeste gevangenen in het kamp al lang vast zaten, was het moreel erg hoog, en klaarlijk hadden ze het voor elkaar gekregen dat de houding van het Duitse personeel tegenover hun erg correct bleef. Generaal-majoor Victor Fortune, commandant van 51st Highland Division, verbleef oorspronkelijk in het kamp, en hij zorgde voor het in stand houden van de militaire regels. Hij stond erop dat iedereen met het juiste respect behandeld werd,

en dat is van grote invloed geweest op het creëren van deze sfeer. Luitenant-kolonel Clay van het Royal West Kent Regiment was nu de hoogste Britse officier. De meeste Duitsers waren niet onvriendelijk; de enige vervelende, bij reputatie, was de veiligheidsofficier. We noemden de bewakers "Goons", naar een komische serie van de BBC. Het verschil in omstandigheden tussen Stalag XIB en Oflag IXA/Z was aanmerkelijk.

We lagen op de opmarsroute van de Amerikaanse pantsereenheden. Op 25 maart 1945 moesten we uit het kamp weg om te voorkomen dat we bevrijd zouden worden. Wij marcheerden 15 dagen lang en hielden de binnenwegen aan; toch moesten we vaak rennen om dekking te zoeken. Met behulp van gescheurde witte lakens maakten we de letters "POW" (Prisoners Of War - krijgsgevangenen) om te voorkomen dat we beschoten zouden worden door Amerikaanse Thunderbolts die een gelegenheidsdoel zochten. Toen we Nordhausen passeerden, zagen we enkele concentratiekamp-arbeiders in hun gestreepte kleren, maar we hadden toen geen enkel idee van de verschrikkingen van die plaats. Ook werden we ingehaald door een lange kolonne Russische gevangenen die voortgedreven werden door hun bewakers. Terwijl ze ons onder druk zetten om door te lopen, spraken onze bewakers ons nog steeds aan met "Meine Herr". Een van de Nieuwzeelanders had een camera bij zich, en nam gedurende onze mars stiekem foto's. Later verkocht hij die aan een tijdschrift ("Illustrated" van 12 mei 1945). Ik ben op een van de foto's te zien terwijl ik op mijn aandeel van wat afgetroggelde aardappels wacht.

Terwijl we Eisleben bij Halle naderden, haalden de tanks van de Amerikanen ons in, en na een paar dagen werden we in vrachtvliegtuigen (Dakotas die naar gemorste benzine stonken) naar Brussel gevlogen. Van Brussel uit vlogen we terug naar het Verenigd Koninkrijk.

Noten

1. Het spoorwegviaduct ligt aan de Benedendorpsweg/Klingelbeekseweg.
2. Een bespreking waarbij waarschijnlijk de luitenants-kolonel D.T. Dobie (1 Para Bn), en W.D.H. McCardie (2 South Staffords) aanwezig waren. (Redaktie)
3. Wachtwoorden: Vraag Antwoord
17 september Red Beret
18 september Uncle Sam
19 september Carrier Pigeon
4. Kapitein B.J. Benson. (Redaktie)
5. Oflag IX A/Z. Krijgsgevangenkamp voor officieren. Het kamp was ondergebracht in een school voor onderwijzeressen (Lehrerinnen-Seminar), "Jacob-Grimm-Schule" genaamd. Oflag IX A/Z viel onder het hoofdkamp Spangenberg (Oflag IX A/H). De kampcommandant had zijn hoofdkwartier in Kasteel Rotenburg, waar de leiding van de kampbewakers ook huiste (Landeschützenbataillon 631). Het schoolhoofd, dat ook onder de wapenen was geroepen, Majoor Dr. H. Bormann, werd in de zomer van 1944 kampcommandant. Het kamp bestond uit de schoolgebouwen, het omliggende terrein en 3 houten gebouwen, behalve de woongedeelten.